

ВІДГУК

офіційного опонента

завідувача кафедри економіки, підприємництва та туризму

Поліського національного університету,

доктора економічних наук, професора

ВАЛІНКЕВИЧ Наталії Василівни

на дисертаційну роботу Єрмакова Івана Олеговича

«Забезпечення економічної безпеки туристичної галузі в умовах глобальних

зрушень», подану на здобуття ступеня доктора філософії

зі спеціальності 242 Туризм

1. Актуальність теми дисертаційного дослідження

Туристична галузь у сучасній економіці виконує не лише комерційну, а й важливу соціальну, територіальну та відтворювальну функції. Вона формує попит на транспортні, готельні, ресторанні, культурні, інформаційні та інші послуги, сприяє зайнятості населення, активізації малого та середнього підприємництва, а також зміцненню фінансової спроможності територіальних громад. Водночас міжгалузевий характер туризму зумовлює його підвищену залежність від стану інфраструктури, безпекової ситуації, платоспроможності населення, мобільності, репутації DESTINATION і стабільності господарських зв'язків. Тому порушення хоча б одного з названих компонентів може спричинити ланцюгові наслідки для всієї системи туристичного обслуговування.

Актуальність дослідження посилюється тим, що нинішні зміни мають не локальний і короткостроковий, а структурний характер. Геополітична напруженість, воєнні конфлікти, інфляційні процеси, коливання попиту, цифровізація, кіберризики, кліматичні загрози та зміни моделей поведінки споживачів одночасно впливають на туристичні підприємства і DESTINATION. У таких умовах традиційний підхід, орієнтований переважно на подолання наслідків уже реалізованих загроз, виявляється недостатнім. На перший план виходить потреба в ранньому виявленні негативних сигналів, оцінюванні вразливості, формуванні резервів адаптації та координації дій між державою, регіонами і суб'єктами туристичного бізнесу.

Для України зазначена проблематика має особливу гостроту. Повномасштабна війна змінила географію туристичних потоків, поглибила регіональні диспропорції, обмежила використання туристичного потенціалу

значної частини територій і підвищила вимоги до безпеки переміщень та розміщення. Водночас внутрішній туризм, релокація населення і бізнесу, розвиток відносно безпечних DESTINAЦІЙ та майбутня повоєнна відбудова створюють нові можливості, реалізація яких потребує науково обґрунтованої системи управління. У цьому контексті дисертація Єрмакова І.О., спрямована на формування теоретичних, методичних і практичних засад забезпечення економічної безпеки туристичної галузі, є актуальною та своєчасною.

2. Зв'язок роботи з науковими програмами, планами і темами

Дисертаційне дослідження виконано відповідно до напрямів науково-дослідної роботи Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця. Зміст роботи пов'язаний із дослідженнями цифрової трансформації туристичного ринку, стратегування мереж туристичних послуг та забезпечення стійкості суб'єктів галузі в умовах зовнішніх змін.

Здобувач брав участь у виконанні наукової роботи «Стратегія створення цифрової екосистеми споживання туристичних послуг на основі інтеграції фізичного та віртуального простору» (номер державної реєстрації 0123U104010, довідка №87/2025 від 26.12.2025 р.). У межах зазначеної теми ним опрацьовано підходи до врахування ризиків цифровізації туристичних послуг, визначено передумови безпечної інтеграції фізичних і віртуальних каналів взаємодії зі споживачами та обґрунтовано значення цифрових інструментів для підвищення стійкості туристичного ринку.

Крім того, результати дисертації пов'язані з науковим дослідженням «Стратегування мережі цифрових туристичних послуг за участю індивідуальних суб'єктів туристичного ринку в умовах глобальних зрушень» (РК 0124U003887, довідка №84/2025 від 26.12.2025 р.). Особистий внесок здобувача полягає в обґрунтуванні необхідності врахування безпекових, економічних та цифрових чинників у процесі стратегування мережі туристичних послуг, визначенні напрямів підвищення адаптивності індивідуальних суб'єктів туристичного ринку та формуванні рекомендацій щодо підтримання їхньої функціональної стійкості за нестабільності зовнішнього середовища.

3. Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій

Обґрунтованість наукових положень дисертації забезпечена відповідністю між поставленою метою, системою завдань, обраними методами та отриманими результатами. Сукупність поставлених і розв'язаних у дисертації завдань є логічно узгодженою з метою дослідження, яка полягає в обґрунтуванні теоретико-методичних засад і розробленні практичних рекомендацій щодо забезпечення економічної безпеки туристичної галузі в умовах глобальних зрушень. У роботі коректно визначено об'єкт дослідження як процес забезпечення економічної безпеки туристичної галузі в умовах глобальних зрушень, а предметом визначено теоретико-методичні та практичні аспекти забезпечення такої безпеки.

Теоретичну та методологічну основу дисертаційної роботи становлять положення сучасної економічної науки, безпекології, туризмології, ризик-менеджменту, резилієнтності, державного регулювання та стратегічного управління. Автором опрацьовано значний масив наукових джерел, статистичних та аналітичних матеріалів, що дозволило розглянути економічну безпеку туристичної галузі не лише як стан захищеності від загроз, а й як динамічну системну спроможність галузі підтримувати функціональну цілісність, стійкість господарських зв'язків, адаптацію до глобальних зрушень, ресурсне відтворення та потенціал подальшого розвитку.

У дисертації комплексно застосовано загальнонаукові та спеціальні методи дослідження. Зокрема, системний підхід використано для обґрунтування сутності туристичної галузі як складного міжсекторального соціально-економічного комплексу та дослідження її економічної безпеки як цілісної відкритої системи. Методи аналізу і синтезу застосовано для уточнення категоріального апарату дослідження та узагальнення теоретичних підходів до забезпечення економічної безпеки туристичної галузі. Логіко-змістовний і компаративний аналіз використано для розмежування базових понять, визначення сутності економічної безпеки туристичної галузі та дослідження особливостей її забезпечення в умовах глобальних зрушень.

Обґрунтованість результатів посилюється застосуванням методів класифікації та групування для систематизації теоретичних підходів, типів глобальних зрушень, а також загроз і ризиків туристичної діяльності. Статистичний і порівняльний аналіз використано для дослідження сучасного стану туристичної галузі України, виявлення регіональної диференціації її розвитку, а також узагальнення міжнародного досвіду і європейських практик забезпечення

економічної безпеки туристичної галузі. Індексний метод і метод нормування показників застосовано для побудови інтегрального індексу вразливості туристичної галузі, сигнальний підхід використано для розроблення сигнальної моделі оцінювання рівня економічної безпеки та інтерпретації її результатів.

Логічна побудова дисертації є послідовною. У першому розділі сформовано понятійне та теоретичне підґрунтя забезпечення економічної безпеки туристичної галузі в умовах глобальних зрушень (с. 30-67); у другому розділі проведено діагностику сучасного стану та тенденцій розвитку економічної безпеки туристичної галузі в умовах глобальних зрушень і систематизовано міжнародні практики (с. 71-112); у третьому – розроблено методичний інструментарій, механізм використання результатів оцінювання та стратегічні напрями забезпечення економічної безпеки (с. 116-185). Висновки до розділів узгоджуються з проведеним аналізом, а загальні висновки відображають ступінь виконання поставлених завдань (с. 67-71, с. 112-116, с. 185-193).

Достовірність наукових результатів підтверджується розробленням і застосуванням інтегрального індексу вразливості туристичної галузі для обраних регіонів України. У роботі обґрунтовано систему показників, яка поєднує фінансово-економічний, просторово-регіональний, інфраструктурно-функціональний, безпеково-дестабілізаційний та адаптаційно-відновлювальний блоки. Отримані результати дали змогу підтвердити наявність регіональної диференціації рівня вразливості туристичної галузі та довести аналітичну доцільність інтегрального підходу до її оцінювання.

Важливим підтвердженням обґрунтованості дослідження є розроблення методичного підходу до оцінювання рівня економічної безпеки туристичної галузі на основі поєднання індикаторного, порогового та сигнально-інтерпретаційного принципів. Автором сформовано систему випереджувальних індикаторів за п'ятьма функціональними групами, визначено їх стимулюючий і дестимулюючий характер, запропоновано нормовану шкалу та сигнальні рівні інтерпретації. Це дозволяє перейти від аналізу окремих показників до формування цілісної системи раннього попередження про погіршення стану туристичної галузі.

Окремо слід відзначити обґрунтованість підходу до визначення та оцінювання ризиків туристичної діяльності. У дисертації ризики розглянуто як систему ймовірних відхилень, втрат, обмежень і небажаних наслідків, що виникають у процесі формування, реалізації та споживання туристичного продукту і можуть впливати на економічну результативність, стійкість функціонування та відтворювальні можливості галузі. Розроблена багатокритеріальна класифікація

ризиків туристичної діяльності за 18 ознаками забезпечує достатню інформаційну основу для подальшого оцінювання ступеня ризику та ухвалення управлінських рішень.

Наукові положення, що формують новизну дисертаційної роботи, висновки та рекомендації спираються на послідовне поєднання теоретичного узагальнення, статистико-аналітичного дослідження, індексного оцінювання, сигнального моделювання та стратегічного обґрунтування напрямів забезпечення економічної безпеки туристичної галузі. Наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані у дисертаційній роботі Єрмакова І. О., є достатньо обґрунтованими та достовірними. Їх достовірність забезпечується використанням належної теоретико-методологічної бази, коректним доббором методів дослідження, застосуванням статистичних і аналітичних матеріалів, логічною побудовою роботи, апробацією результатів та їх практичною спрямованістю.

4. Наукова новизна положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Наукова новизна результатів полягає у формуванні цілісного теоретико-методичного підходу щодо забезпечення економічної безпеки туристичної галузі, який поєднує діагностику вразливості, раннє виявлення негативних сигналів, систематизацію ризиків, урахування резилієнтності та вибір стратегічних рішень. Найвагомішими положеннями дисертації є такі:

1. Удосконалено концептуальний підхід до забезпечення економічної безпеки туристичної галузі в умовах глобальних зрушень (с. 55-67, с. 170-185). Його відмінністю є об'єднання в єдиній логіці аналітичного, діагностичного та управлінського блоків: оцінювання вразливості, сигнальної діагностики, визначення ризиків, урахування резилієнтності та обґрунтування режиму реагування. Такий підхід розширює традиційне розуміння безпеки як стану захищеності та акцентує увагу на здатності галузі підтримувати розвиток у мінливому середовищі.

2. Розроблено методичний підхід до оцінювання рівня економічної безпеки туристичної галузі, що ґрунтується на поєднанні індикаторного, порогового та сигнально-інтерпретаційного принципів. Сформована система випереджувальних індикаторів дає змогу не лише фіксувати поточний стан, а й своєчасно виявляти тенденції, які можуть трансформуватися у системну нестабільність (с. 116-132).

3. Запропоновано сигнальну модель та алгоритм інтерпретації результатів оцінювання. Їхня практична цінність полягає в переході від розрізнених значень показників до інтегрованого сигнального профілю галузі, виявленні проблемних функціональних блоків і визначенні належного режиму реагування. Автором також конкретизовано механізм використання результатів оцінювання за державним, регіональним і підприємницьким рівнями (с. 128-144).

4. Удосконалено теоретико-методичні засади визначення й оцінювання ризиків туристичної діяльності. Авторське розуміння ризику пов'язує можливі відхилення, втрати та обмеження з усіма етапами формування, реалізації і споживання туристичного продукту. Розроблена класифікація за вісімнадцятьма ознаками забезпечує поглиблену ідентифікацію ризиків та створює структуровану інформаційну основу для подальшої оцінки (с. 151-169).

5. Набули подальшого розвитку наукові положення щодо забезпечення резилієнтності туристичної галузі. У дисертації її обґрунтовано як функціональну характеристику економічної безпеки, що охоплює здатність протистояти дестабілізуючим впливам, змінювати параметри функціонування, підтримувати ключові сегменти ринку та відновлюватися після кризових подій (с. 141-150).

6. Удосконалено сценарний підхід до стратегічного забезпечення економічної безпеки туристичної галузі. Запропоновано поєднувати сценарне планування із цифровим аналізом, сигнальним моніторингом і диференційованими управлінськими рішеннями залежно від рівня безпеки (с. 170-185). Це формує основу для переходу від реактивного до випереджувального управління.

Сукупність зазначених положень свідчить про системний характер наукової новизни. Авторські розробки не обмежуються окремим показником або методом, а формують взаємопов'язаний інструментарій оцінювання, інтерпретації та управлінського реагування, що має значення для розвитку наукових засад безпеки туризму.

5. Повнота викладення результатів дисертації в опублікованих працях

Основні теоретичні положення, методичні розробки та прикладні результати дисертації пройшли належну апробацію. За темою дослідження опубліковано 12 наукових праць, серед яких 4 статті у наукових фахових виданнях України, 1 праця апробаційного характеру та 7 публікацій у матеріалах міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференцій. Тематика публікацій відповідає

змісту дисертаційного дослідження та повною мірою відображає його ключові теоретичні положення й практичні результати.

Особистий внесок здобувача у працях, підготовлених у співавторстві, конкретизовано. Аналіз змісту публікацій дає підстави констатувати, що в них відображено ключові результати дисертації, а оприлюднені матеріали не містять положень, які суперечили б її висновкам. Обсяг і характер публікацій є достатніми для представлення основних наукових здобутків автора.

6. Теоретичне та практичне значення результатів дослідження

Теоретичне значення дисертації полягає у поглибленні наукових уявлень про економічну безпеку туристичної галузі як про динамічну системну спроможність, а не лише як про стан захищеності від загроз. Уточнення категоріального апарату, систематизація типів глобальних зрушень, розвиток положень про резилієнтність і поєднання різних теоретичних підходів створюють підґрунтя для подальших досліджень у сфері туризму, регіональної економіки та управління ризиками.

Практичне значення мають запропоновані система показників вразливості, методичний підхід до сигнальної оцінки рівня економічної безпеки, алгоритм інтерпретації результатів та диференціація управлінського реагування. Використання таких розробок може сприяти підвищенню якості моніторингу туристичної галузі, обґрунтуванню пріоритетів підтримки регіонів і вибору заходів для суб'єктів туристичного бізнесу.

Результати дослідження впроваджено у практичну діяльність АТ «Готель «Харків» (довідка №38-018/1 від 18.12.2024 р.), де використано рекомендації щодо стратегічних пріоритетів інноваційного інвестування та відновлення туристичних потоків. Окремі положення застосовано у діяльності ТОВ «Аркада» (довідка №44-к від 29.09.2023 р.) для вдосконалення інформаційного забезпечення контролю ризиків на етапах реалізації туристичного продукту.

7. Дотримання принципів академічної доброчесності

За результатами аналізу дисертаційної роботи Єрмакова І. О. та публікацій здобувача за темою дослідження підстав для висновку про порушення академічної доброчесності не виявлено. Робота виконана як самостійне наукове дослідження, залучені джерела, статистичні дані, аналітичні матеріали та наукові положення інших авторів коректно атрибутовані. Наявні збіги з власними публікаціями автора

мають об'єктивний характер, оскільки пов'язані з попередньою апробацією результатів дисертації та не свідчать про недоброчесне використання матеріалів.

8. Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації

Ознайомлення з дисертаційною роботою Єрмакова І. О. засвідчує належний рівень обґрунтованості та достовірності сформульованих у ній наукових положень, висновків і рекомендацій. Водночас окремі положення роботи мають дискусійний характер і можуть бути предметом подальшого наукового розвитку.

1. У пп. 1.1 та 1.2 автором уточнено категоріальний апарат дослідження, зокрема, поняття «туризм», «туристична галузь», «безпека», «економічна безпека», «ризик», «загроза», «глобальні зрушення» та «економічна безпека туристичної галузі» (с. 30–54). Водночас доцільно було б чіткіше показати ієрархію цих понять та їх функціональне співвідношення у запропонованій системі забезпечення економічної безпеки туристичної галузі. Особливо це стосується розмежування категорій «ризик», «загроза» і «вразливість», які мають важливе методичне значення для подальшого оцінювання стану галузі.

2. У п. 1.3 автор обґрунтовує, що економічна безпека туристичної галузі має розглядатися не як статичний стан захищеності, а як динамічна системна спроможність галузі до адаптації, ресурсного відтворення та підтримання потенціалу розвитку (с. 55–66). Разом із тим, у роботі доцільно було б детальніше розкрити, які саме глобальні зрушення мають найбільший вплив на туристичну галузь України у коротко-, середньо- та довгостроковій перспективі, а також як змінюється пріоритетність загроз залежно від часових горизонтів управління.

3. Автором розроблено інтегральний індекс вразливості туристичної галузі для вибраних регіонів України та доведено наявності помітної регіональної диференціації навіть серед відносно активних у туристичному відношенні регіонів (с. 80–105, с. 112–115). Разом із тим потребує додаткового пояснення логіка вибору саме цих регіонів для розрахунку індексу, а також можливість масштабування запропонованого підходу на всі області України, включаючи прифронтові, тимчасово окуповані та найбільш постраждалі території.

4. У п. 2.3 узагальнено міжнародний досвід забезпечення економічної безпеки туристичної галузі в контексті переходу від вузько захисної логіки до системи резилієнтності, що поєднує інституційну координацію, кризову готовність, цифрову стійкість, фінансову підтримку, сталість і адаптивність дестинацій (с. 106–111). Водночас доцільно було б більш чітко розмежувати, які елементи такого досвіду

можуть бути адаптовані в Україні вже в умовах воєнного стану, а які є реалістичними лише на етапі післявоєнного відновлення.

5. Автором запропоновано сигнальну модель оцінювання рівня економічної безпеки туристичної галузі та алгоритм інтерпретації її результатів на основі поєднання індикаторного, порогового та сигнально-інтерпретаційного підходів (с. 116–144). Водночас потребує додаткового обґрунтування порядок визначення порогових значень сигнальних рівнів, а також чутливість моделі до зміни окремих індикаторів. Це посилило б практичну придатність запропонованого інструментарію для органів управління туризмом та суб'єктів туристичного бізнесу.

6. У п. 3.3 обґрунтовано стратегічні напрями забезпечення економічної безпеки туристичної галузі України, що поєднують адаптацію до структурних наслідків глобальних зрушень, цифровізацію, сценарний підхід і багаторівневу систему реагування (с. 170–193). Доцільно було б детальніше розкрити механізм реалізації цих стратегічних напрямів у розрізі відповідальних суб'єктів, ресурсного забезпечення, часових етапів і очікуваних результатів. Це надало б запропонованим рекомендаціям більшої управлінської конкретності.

Зазначені дискусійні положення та зауваження не знижують загальної позитивної оцінки дисертаційної роботи Єрмакова І. О., мають рекомендаційний характер і можуть бути використані автором у подальших наукових дослідженнях.

9. Загальна оцінка дисертації та її відповідність установленим вимогам

Дисертаційна робота Єрмакова Івана Олеговича «Забезпечення економічної безпеки туристичної галузі в умовах глобальних зрушень» є завершеною самостійною кваліфікаційною науковою працею, у якій вирішено актуальне наукове завдання щодо розвитку теоретико-методичних засад і розроблення практичних рекомендацій із забезпечення економічної безпеки туристичної галузі України.

За змістом, структурою, рівнем наукової новизни, обґрунтованістю висновків та повнотою оприлюднення результатів дисертаційна робота на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 242 Туризм повністю відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. №261, Вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 р. №40, та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування

рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. №44, а її автор Єрмаков Іван Олегович заслуговує на присудження йому наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 242 Туризм

Офіційний опонент:

завідувач кафедри економіки,

підприємництва та туризму

Поліського національного

університету,

доктор економічних наук

професор

Наталія ВАЛІНКЕВИЧ